

Nr 72.

Ankom till riksdagens kansli den 7 maj 1918 kl. $\frac{1}{2}$ 11 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående utsträckning i tiden för utfästelse av inköp för statens räkning av produkter, framställda vid något med understöd av statsmedel anlagt potatistorkeri, ävensom en i ämnet väckt motion.

(2:a avd.)

I en till riksdagen den 19 mars 1918 avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 173, har Kungl. Maj:t under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag föreslagit riksdagen medgiva, att den utfästelse om inköp för statens räkning av produkter, framställda vid något med understöd av statsmedel anlagt potatistorkeri, som jämlikt riksdagens i skrivelse nr 105 den 28 april 1917 lämnade medgivande avser en tid av två år från den dag, då understödet av Kungl. Maj:t beviljats, må beträffande torkeri, till vars anläggning statsunderstöd beviljats under år 1917, under de särskilda villkor, Kungl. Maj:t må äga föreskriva, utsträckas till en tid av tre år från samma dag.

Departementschefen har till berörda statsrådsprotokoll anfört följande:

»Sedan Kungl. Maj:t i proposition den 16 april 1917, nr 243, för riksdagen framlagt förslag om vidtagande av vissa åtgärder för befordrande av potatisodlingen, anmälde riksdagen i skrivelse den 28 april 1917, nr 105, sina med anledning därav fattade beslut, vilka i huvudsak inneburo bifall till vad Kungl. Maj:t i ämnet föreslagit. Under det

Bihang till riksdagens protokoll 1918. 10 saml. 31 häft. (Nr 72.)

att det pris å potatis, varå i Kungl. Maj:ts förslag angiven prisgaranti skulle grundas, i propositionen föreslagits till 7 kronor per hektoliter, ansåg emellertid riksdagen priset icke böra sättas till högre belopp än 6 kronor per hektoliter.

Med godkännande av riksdagens beslut, i vad det skilde sig från vad Kungl. Maj:t i ämnet föreslagit, utfärdade Kungl. Maj:t den 4 maj 1917 kungörelse angående inköp för statens räkning av vissa potatisprodukter m. m. samt understöd för anläggande av potatistorkerier, i vilken kungörelse förklarades bland annat

dels att för statens räkning komme att från vederbörande tillverkare inom landet inköpas de partier av svensk potatis framställda torkade potatisprodukter, potatisstärkelse och glykos av fullgod beskaffenhet, som till staten hembjödtes före den 1 juni 1918, till pris, som komme att fastställas av en nämnd, utsedd på sätt Kungl. Maj:t främdeles ville föreskriva, och vilket pris komme att avpassas så, att odlare av potatis kunde påräkna ett pris av 6 kronor för hektoliter potatis av fullgod beskaffenhet och med 18 procents stärkelsehalt, levererad vid den järnvägsstation eller hamn, som vore närmast potatisens odlingsort;

dels ock beträffande produkter, framställda vid något med understöd av statsmedel anlagt potatistorkeri, att inköp för statens räkning till ett enligt vad sålunda angivits fastställt och avpassat pris komme att äga rum av de partier av fullgod beskaffenhet, som till staten hembjödtes inom två år från den dag, då understödet av Kungl. Maj:t beviljats; och skulle inköpspriset årligen fastställas.

Av utredningen i ärendet framgår, att anledningen till att statens prisgaranti för potatistorkeriernas produkter utsträcktes till två år var, att dessa nyanlagda torkerier skulle kunna under denna tid amortera sin anläggningskostnad. Det antogs, de därefter skulle kunna bära sig utan dylikt understöd.

Genom kungörelse den 25 maj 1917 fastställdes därefter villkor och bestämmelser för understöd av statsmedel för anläggande av potatistorkerier. Understöd beviljas ej till större belopp än halva anläggningskostnaden. Under två år från det understöd beviljats må anläggningen ej användas för annat ändamål än det avsedda, ej heller driften nedläggas, så länge råmateriel finnes att tillgå inom tillförselområdet. Om sökanden fullgör sina förpliktelser, behöver understödet ej återbetalas.

Den 25 september 1917 tillsatte Kungl. Maj:t den förut omfördälda prisnämnden.

Den 28 september 1917 utfärdades förordning angående maximi-pris å potatis, enligt vilken priset vid frivillig försäljning av odlaren

eller för hans räkning annorledes än direkt till allmänheten i öppen bod ej finge överstiga vid leverans före den 1 december 1917 6 kronor och vid leverans under tiden 1 december 1917—31 mars 1918 6 kronor 65 öre, allt per hektoliter, motsvarande per deciton räknat resp. 8 kronor 50 öre och 9 kronor 50 öre. Vid annan försäljning kunde högre pris få betingas, men i varje fall var priset lägre före den 1 december än för tiden därefter.

I skrivelse den 20 november 1917 anmälde folkhushållningskommissionen, att prisnämnden, som vid sina beräkningar utgått från det pris å potatis, som gällde till och med den 30 november 1917, fastställt ett pris av 57 öre per kilogram potatisflingor. Enär med anledning av att leveranserna av torkningsapparater till potatistorkerierna icke fullgjorts på utsatt tid ett flertal torkerier icke kunnat börja sin produktion förrän efter den 1 december 1917, anhöll tillika kommissionen om bemyndigande att vid inlösen för statens räkning av potatisflingor betala till flingfabrikerna ett pris av 61 öre per kilogram, vilket motsvarade det högre pris å potatis, som bleve gällande från och med den 1 december 1917. Genom beslut den 30 november 1917 erhöll kommissionen bemyndigande att till det föreslagna högre priset för statens räkning inlösa potatisflingor, tillverkade av potatis, som bevisligen av vederbörande flingfabrik inköpts efter utgången av november månad 1917.

I en den 21 januari 1918 till jordbruksdepartementet inkommen skrift anmälde utsedda kommitterade för potatisflingfabrikanterna, att det, i den mån fabriken under senare delen av hösten 1917 började sin verksamhet, rätt snart framgått, att grunderna för prisnämndens utslutande å teoretiska beräkningar byggda prissättning icke överensstämde med de erfarenheter, som gjordes vid praktisk drift, vare sig med avseende å den kvantitativa avverkningen, utbytet av flingor, bränslekostnader eller avlöningar m. m. På grund därav yrkade sökandena, att prisnämnden måtte sammankallas för att, efter tagen del av fabrikenas hittills vunna erfarenhet, bestämma nytt högre pris å potatisflingor.

Infordrade utlåtanden häröver avgåvos den 24 januari 1918 av folkhushållningskommissionen, som allenast hänvisade till prisnämnden, och den 29 januari 1918 av denna nämnd. Nämnden anförde därvid i huvudsak följande:

»Kommitterades uttalanden, att prissättningen är grundad endast på teoretiska beräkningar, förringar i ingen mån dessas riktighet. De stödjade sig på givna förutsättningar, nämligen gällande maximipris å potatis och bränslekommissionens

pris på ved, samt på fullt tillförlitliga siffror, som hämtats huvudsakligen från erfarenheter från den starkt utvecklade potatistorkeriindustrien i Tyskland, men även bekräftats av resultaten från de svenska fabrikenas hittillsvarande verksamhet, där icke oberäknat ogynnsamma omständigheter kommit att utöva inverkan på resultatet.

Prisnämndens kalkyl avsåg en fabrik med en torkapparat om 800 kilogram avverkningsförmåga i timmen, motsvarande 176 deciton eller omkring 250 hektoliter i dygnet vid 22 timmars drift. Det har visat sig, att för denna storlek av torkeri, där potatis med i medeltal 17 à 18 procent stärkelsehalt funnits att tillgå, avverkningsförmågan för dygn växlat mellan 230 till 270 hektoliter mot av nämnden antagna 250. Fabriken ha kunnat hållas i gång 21 till 23 timmar i dygnet mot av nämnden antagna 22. Utbytet av 100 kilogram potatis har växlat mellan 25 och 26 procent mot av nämnden antagna 26 för 18-procentig potatis. Att det således blivit något lägre än beräknat, har sin förklaring i den relativt långa lagring, som potatisen på de flesta ställen varit underkastad. Utbytet, räknat per hektoliter, överensstämmer däremot ej med det av nämnden beräknade, eller 18 $\frac{1}{2}$ kilogram per hektoliter, vilket är anledningen till den uppgivna felräkningen. Orsaken till det erhållna låga utbytet per hektoliter beror emellertid på, att 1 hektoliter rentvättad potatis innevarande år, på grund av att potatisen är ovanligt storvuxen, ofta väger blott 66 kilogram i stället för av nämnden antagna 70, samt att vid vissa fabriker potatisens stärkelsehalt varit lägre än den beräknade, till följd av vilka båda omständigheter utbytet naturligtvis måste bli i motsvarande mån mindre.

Bränsleåtgången och avlöningarna visa likaledes god överensstämmelse med de av nämnden beräknade. Så har bränsleförbrukningen, mätt i kubikmeter ved, för de fabriker, vars ångpanneanläggningar icke överansträngts och som motsvara moderna krav, efter vedens beskaffenhet växlat mellan 18 och 25 kubikmeter per dygn mot av nämnden uppskattade 21 kubikmeter prima ved. Vissa torkerier ha emellertid ej lyckats anskaffa fullgott bränsle, och i sådant fall har naturligtvis ej den av nämnden beräknade bränsleeffekten kunnat erhållas.

För torkeriets drift har en arbetsstyrka för dygn av vanligtvis 10 till 14 man varit erforderlig, vid ett par fabriker 16. Då ingenstades enligt inhämtade upplysningar högre avlöning än 5 kronor för dag utbetalats, har således utgiften för löner för dygn hållit sig mellan 50 till 80 kronor mot av nämnden beräknade 82 kronor 50 öre.

Vad nu anförts beträffande huvudposterna gäller även de mindre utgifterna för lossning, körslor och reparation, där icke särskilt ogynnsamma förhållanden spelat in.

Vid fullt ordinär drift under de betingelser, som nämnden räknat med och vilka även för ett flertal fabriker varit för handen, hava nämndens siffror för pris-sättningen visat en tillfredsställande överensstämmelse med verkligheten. Då åter resultatet vid de i kommitterades tablå anförda torkerierna icke motsvarat nämndens beräkningar utan blivit sådant, att dessa fabriker med gällande flingpris och i enlighet med 1917 års riksdagsbeslut ej kunna beräkna få sina utgifter för anläggningen amorterade på två år och skälig vinst på rörelsen, beror det på följande orsaker.

1. De av staten levererade torkapparaterna ankommo intill tre månader senare än beräknats, till följd varav anläggningarna kommo för sent i gång, en stor del av den på orten runt torkerierna befintliga potatisen vann användning för annat

ändamål och den av torkerierna inköpta och lagrade försämrades och skadades. Trots den rika potatisskörden hava sålunda stora svårigheter visat sig för flertalet av torkerierna att få sitt potatisbehov täckt, varför en del torkerier för närvarande stå inför möjligheten att få inställa driften.

2. På grund av gällande maximiprisförordning på potatis och konkurrensen från andra uppköpare måste torkerierna även för lågprocentig potatis, vilken för vissa fabriker varit den enda råvara, som stått till buds, betala maximipris, i många fall med tillägg av provision och utan att kunna erhålla avdrag för vidhängande smuts.

Dessa förhållanden äro huvudorsakerna till de dåliga resultaten, enär den lågprocentiga potatisen icke blott ger sämre utbyte utan även nedsätter torkapparaternas avverkningsförmåga, varjämte smutshalten kan uppgå till betydligt belopp.

3. Bränslepriset var i nämndens kalkyl enligt uppgift från bränslekommisionen beräknat till 20 kronor för kubikmeter för prima ved. Det visade sig emellertid senare, att detta pris avsåg veden fritt å inlastningsplatsen, varför inlastningskostnader och frakt måste tilläggas, utgifter som i medeltal torde uppgått till 3 kronor för kubikmeter.

4. Monteringsbrister och svårigheter vid igångsättningen, innan tillräckligt skolad personal erhållits, hava gjort, att potatisåtgången såväl som bränsleförbrukningen vid dessa fabriker i jämförelse med utbytet per dygn ställt sig enormt hög.

De anförda orsakerna äro tillräcklig förklaring för ett mindre gynnsamt resultat, och det synes därför vara rättvist, att fabrikerierna, med hänsyn till det ovan sagda, erhålla sådan ändring i de beviljade villkoren, att företagen bliva ekonomiskt lönande. Detta synes bäst kunna ske antingen genom att flingpriset höjes eller genom att staten ikläder sig mottagningskyldighet för ännu ett års avverkning utöver de nu bestämda till pris, som blir lönande, samtidigt med att amorteringen å anläggningarna framskjutes till kommande två år.

För den händelse Kungl. Maj:t skulle gilla den förra utvägen, har nämnden uppgjort nytt här bilagt förslag till flingpris för innevarande år på grund av de närvarande mindre gynnsamma förhållanden.

Till grund för denna prissättning har lagts det nu gällande maximipriset å potatis, det av bränslekommisionen i skrivelse av den 16 januari 1918 gjorda meddelandet, att bränslet för torkerierna skall tillhandahållas desamma till samma pris som för bagerierna, och de utgifter, som av torkerierna ingivits rörande övriga omkostnader, samt en medelstärkelsehalt hos potatisen av 17 procent.

Priset på potatisflingor med högst 15 procent vattenhalt skulle under dessa förutsättningar bliva 70 öre per kilogram. För sekunda flingor, som genom lämplig behandling kunna beredas till vara, som kan godkännas som människoföda, bör betalas 5 öre lägre pris än för prima vara samt för till människoföda otjänliga flingor 30 öre för kilogram.»

Vid föredragning den 15 februari 1918 av detta ärende fann Kungl. Maj:t, med förklarande att Kungl. Maj:t ämnade vidtaga åtgärder för sådan utsträckning av statens inköpsskyldighet, som prisenämnden alternativt föreslagit, sökandenas framställning eljest icke föranleda någon vidare åtgärd.

Av Kungl. Maj:ts omförmälda beslut den 15 februari 1918 framgår, att Kungl. Maj:t ansett billigheten kräva, att, då staten funnit sig böra särskilt främja anläggande av potatistorkerier och tillverkning av potatisflingor, men denna tillverkning under innevarande tillverkningsår med nu gällande flingpris på grund av åtskilliga i prisnämndens utlåtande angivna, av fabrikanterna oberoende anledningar ej blivit ekonomiskt lönande, åtgärder vidtagas för att motväga den svårighet, som sålunda uppstått för att anläggningskostnaderna må hinna bliva amorterade, innan prisen å fabrikernas produkter vid inträdet av nya förhållanden kunna beräknas avsevärt nedgå.

Att Kungl. Maj:t därvid av de alternativa utvägar, prisnämnden härutinnan föreslagit, icke upptog förslaget att höja flingpriset, berodde på flera skäl. Redan vid den tiden hade det visat sig, att tillgången på potatis hotade att under våren bli särdeles knapp. Under sådana förhållanden ansågs det mindre lämpligt att genom höjning vid denna årstid av priset på potatisflingor giva anledning till ytterligare utvidgning av flingproduktionen. Helt annat hade förhållandet varit, om torkerierna kunnat redan under hösten inköpa sitt råmaterial av potatis, i vilket fall potatisåtgången särskilt till stärkelsefabrikerna troligen blivit väsentligt mindre än nu varit fallet. Därjämte måste beaktas, att en höjning av flingpriset icke gärna kunde gälla andra flingpartier av årets tillverkning än de, som därefter inköptes, och skulle alltså saunolikt komma de olika fabrikanterna tillgodo i ganska ojämn mån.

I överensstämmelse med det av Kungl. Maj:t gjorda uttalandet i samband med ovannämnda beslut den 15 februari 1918 torde nu åtgärder böra vidtagas i syfte, att staten beträffande de potatistorkerier, till vilkas anläggning statsunderstöd beviljats under år 1917, ikläder sig mottagningskyldighet för ännu ett års avverkning utöver de nu bestämda två årens. Härigenom få fabrikanterna ökad säkerhet för att kunna amortera anläggningarna inom rimlig tid. De i kungörelsen den 25 maj 1917 bestämda tiderna av två år för anläggningsuppehållande och användning för avsett ändamål böra i samband härmed för dessa torkerier framskjutas till tre år.

Ändringen bör uppenbarligen bli beroende av samtycke av vederbörande fabriker. Därest någon fabrikant skulle föredraga att låta statens prisgaranti fortfarande gälla blott två år och därefter vara obunden, bör detta naturligtvis stå honom fritt.

Jag vill slutligen framhålla, att den av mig nu berörda frågan icke står i direkt sammanhang med frågan om minimipris å potatis utan avser en av tillfälliga orsaker under år 1917 föranledd särskild åtgärd beträffande

de nyanlagda potatistorkerierna. De pris, till vilka de vid torkerierna framställda produkterna böra av staten inköpas, komma att årligen fastställas av prisenämnd, varvid denna naturligtvis har att iakttaga de förändringar i grunderna för prissättningen, som kunna bliva beslutade.»

I detta sammanhang har utskottet till behandling förehaft en inom andra kammaren väckt, till utskottets förberedande behandling hänvisad motion, nr 91, vari herr *Jönsson* i Fridhill hemställt, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, huruvida och i vilken omfattning potatisflingor kunna komma till användning för arméns, flottans, fångvårdens m. fl. behov samt därefter inkomma till riksdagen med förslag om de åtgärder, som böra vidtagas för befrämjande av avsättning av potatisflingor.

Motion

Beträffande de skäl, som anförts härför, hänvisas till motionen.

Såväl av den i propositionen förebragta utredningen som av vad motionären anført framgår, att fabrikationen av potatisflingor under det första tillverkningsåret på grund av angivna av fabrikanternas åtgöranden oberoende anledningar givit ett i ekonomiskt avseende mindre tillfredsställande resultat. I följd härav torde det icke vara möjligt för potatistorkerierna att med nuvarande pris å potatisflingor kunna såsom beräknats under de två år, för vilka staten förbundet sig att inköpa fabrikernas fullgoda produktion, amortera sina anläggningskostnader. Då staten genom lämnande av understöd för torkeriernas anläggande givit anledning till denna industris skapande, anser utskottet, i likhet med föredragande departementschefen, skäligt, att staten vidtager åtgärder för avhjälpande av de uppkomna svårigheterna, och synes detta lämpligen kunna ske genom en utsträckning av garantitiden till tre år i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag.

Utskottet.

Då genom en dylik åtgärd dessutom lämnas ytterligare tid för potatisflingornas inarbetande i marknaden och därigenom beredas ökade möjligheter för tryggande av dessas avsättning även efter garantitidens slut, synes genom bifall till Kungl. Maj:ts förslag jämväl det med motionen avsedda syftet i viss mån tillgodoses. Därest Kungl. Maj:ts förevarande proposition skulle vinna riksdagens bifall, torde en utredning i av motionären angiven riktning i allt fall icke böra vidtagas förr än möjlighet förefinnes att överblicka, i vad mån utöver den av Kungl. Maj:t föreslagna utsträckningen av garantitiden ytterligare åtgärder erfordras och lämpligen böra vidtagas för ifrågavarande industris understödjande.

Under åberopande av det anförda hemställer utskottet,

1) att riksdagen må med bifall till förevarande proposition medgiva, att den utfästelse om inköp för statens räkning av produkter, framställda vid något med understöd av statsmedel anlagt potatistorkeri, som jämlikt riksdagens i skrivelse nr 105 den 28 april 1917 lämnade medgivande avser en tid av två år från den dag, då understödet av Kungl. Maj:t beviljats, må beträffande torkeri, till vars anläggning statsunderstöd beviljats under år 1917, under de särskilda villkor, Kungl. Maj:t må äga föreskriva, utsträckas till en tid av tre år från samma dag;

2) att herr Jönssons i Fridhill motion, i vad den icke kan anses besvarad genom vad utskottet här ovan föreslagit, icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 6 maj 1918.

På jordbruksutskottets vägnar:

RAOUL HAMILTON.

Närvarande: se utlåtande nr 68.